

#fainiausia pasauly močiutė

ANŪKĖ KLAUSIA APIE KARUS IR SAŽINĘ

Partizanų ryšininkės ir politinės kalinės
Onos Butrimaitės-Laurinienės istorija

ŽIVILĖ KROPAITĖ-BASIULĖ

BALTO

Mano gimtini Zāķu, taimas salāto ralsi.

Lapas apst. Mists in eēnu krastes, sōla šintamēti
Ažvīnciū giria in Mincios miestas, du eērai, šēvintis
in šēvintaitis. Šai muastabus gantos campelis, ēra
in prabigo rano neūpestingos vaicystis metais.

Mano tērai. Jōnas in Julija Butimai.

Šēvinojē augom pēti vaicai keturi brolai in ai
vieno seno. Foritas gim. 1921 metais

Bronius -" 1923 m.

Bolys -" 1926 m.

Ova -" 1929 m.

Stasys -" 1934 m.

Zemis Turcijom 7 ka. Tēvls mīri 1935 metais litome
naštaičiai. Sunki našta vāgeisro ant mōtinos be
ēin, jauna našti, būsys vaicū rēvijo visus pamaitur
ti in aprēngti. Zemis nedaug in ta nēlabai dēlinga.

Socialinis paranos in nēkva negalima būs lāsti.
Ad rēvijo patiens saro jōgomis sūtis daug dērti.
kad galitume aprēngti in pavālogti. Tada būs
Akpātklausoma š. Turva jauna valstybi, išsitaisidim
si in šintamētis sūgjis apīplista in nūnic rōta
in vienas ocpantas nūstengia apdovanoti visov
būs valstybi, bēt apīplisia naitina taip jūmārdam
Tad valdēia mums jōties paranos nūstijē šūti.

Viena brangiausių mano Močiutės Onos nuotraukų – ji su jauniausiu broliuku Stasiuku. „Susitikę Švedriškėje, nusifotografavome prieš mišias, – prisimena. – Tuo metu jau buvome išvyti iš namų, gyvenome tai pas vienus žmones, tai pas kitus. Jis dar nebuvo išėjęs į partizanus. Šitą švarkelį jam pasiuvau aš“

Erškėčio kuopa. Povilas –
pirmas iš dešinės

Paminklas
žuvusiems
broliams
Švedriškės
kapinėse

Močitutės rankoje –
nuotrauka, kurią jai,
atidengdami po vieną
žuvusiųjų veidus, rodė per
tardymą. Šešiolikametis
brolis Stasys – pirmas iš
dešinės. Šis fotomenininko
Klaudijaus Driskiaus
sukurtas portretas keliauja
po Lietuvą su paroda
„Laisvųjų testamentai“ ▶

Knygos leidimą iš dalies finansavo

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Šį kūrinį draudžiama atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti, taip pat padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais (internete), išleisti ir versti, platinti jo originalą ar kopijas: parduoti, nuomoti, teikti panaudai ar kitaip perduoti nuosavybėn.

Draudžiama šį kūrinį, esantį bibliotekose, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekose, muziejuose arba archyvuose, mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

Viršelyje panaudotos Onos Butrimaitės-Laurinienės asmeninio albumo ir Juozapo Karlos nuotraukos iš Vaido Steponkaus šeimos archyvo.

ISBN 978-609-487-256-3

© Živilė Kropaitė-Basiulė, 2022

© Tadas Šaučiulis, dizainas, 2022

© BALTO leidybos namai, 2022

ŽIVILĖ KROPAITĖ-BASIULĖ

fainiausia
pasauly
močiutė

ANŪKĖ KLAUSIA APIE KARUS IR SĄŽINĘ

Partizanų ryšininkės ir politinės kalinės
Onos Butrimaitės-Laurinienės istorija

BALTO

Vilnius, 2022

1940 metų birželio 15-ąją mano Močiutė buvo Tolimėnų pradinės mokyklos ketvirtokė. Laikant tikybos egzaminą, pasigirdo kažkoks žlegsėjimas ir ūžimas. Nei mašinų, nei traktorių kaime nebuvo, todėl garsas sutrikdė ne tik vaikus, bet ir mokytojus. Netrukus visi pamatė kaimo keliu riedant tankus.

Paskui tankus pasirodė ir apskurdę, pajuodę, anot Močiutės, „bintais apvynioti“ ir labai negražūs kareiviai. Iš pradžių niekas nežinojo, kas jie, nes kaime tik vienas žmogus turėjo radiją.

Direktorius išsivedė tilybą dėstantį kleboną iš klasės, šis grįžo panarinęs galvą ir pasakė, kad egzaminų nebus, o pažymį parašys iš vidurkio. Klebonas ir direktorius vaikams aiškino, kad Raudonoji armija atvažiavo apsaugot nuo karo, girdėjos ir žodis „okupacija“, bet vaikai – prisimena Močiutė – jo nesuprato.

Kai grįžo namo, kaime buvo tikra sumaištis, moterys verkė, ir egzaminų nebuvo tikrai.

Bolševikai greit nuėmė kryžius, sukabino stalinus, panaikino visas ateitininkų ir pavasarininkų organizacijas, prasidėjo areštai.

Vietoj mokyklos egzaminų, praėjus dar beveik dešimtmečiui, Močiutės laukė ypatingojo režimo lageris Taišete, tremtis ir mirtininkų kalėjimas Krasnojarske, kur jos pribaigti

buvo atvartytos recidyvistės, šnipės ir provokatoriai, kur nutiko tiek ir tokių istorijų, kad nei smegenys, nei širdis neišneša.

O baisiausias momentas – apie jį klausydama verkdavau ir prie Močiutės, ir „išėjusi į braškes“, ir visą vasaros dieną svečiuodamasi kaime, – kai 1950-aisiais, sekmadienio rytą, tardytojas Močiutei rodė nuotrauką su sužalotais, sukapotais kūnais, vis po vieną patraukdamas pirštą ir atskleisdamas tų palaikų veidus. Paskutinį parodė jauniausiąjį Močiutės broliuką. Paskutinį iš trijų žuvusių brolių partizanų. Jam buvo šešiolika. Močiutė verkė iš siaubo, nebeturėdama jėgų bijoti, kad tardytojai jau tikrai supras – čia jos brolis, kad dabar ir ją nukankins. O tie viską žinojo ir žodžiais dar labiau talžė už tai, kad verksmais trikdo kalėjimo ramybę.

O šiandien galiu pasidžiaugti ne tik tuo, kokią stebuklingą turiu Močiutę, bet ir tuo, kad, minint tremties ir genocido dienas, tremties istorijos atsiduria pirmuose portalų puslapiuose, bent kuriam laikui pažeisdamos „klikų“ manijos taisykles.

Bent man atrodo, kad visi palengva suvokia: tų žmonių vis mažiau ir jie gyvybiškai svarbūs, nes niekas labiau už juos nemyli šitos šalies ir nenori jai gero.

#fainiausiapasaulymočiutė

2015 06 15

Kad savo Močiutės Onos Butrimaitės-Laurinienės istoriją verta papasakoti visiems, supratau tikrai ne pirmąsyk ją išgirdusi. Sakyčiau, pirmą, antrą ir net trečiąkart išgirsta ji nejučia įsiliejo į bendrą tremtinių pasakojimų srautą, o jų mano vaikystėje, įskaitant mokyklos laikus, buvo apstu. Vertingiausi buvo įtraukti į privalomos literatūros sąrašus (dabar net negalėčiau pasakyti, literatūros ar istorijos pamokų), o savadarbiškai išleistų vis duodavo paskaityti Močiutė. „Prie Laptevų jūros“, „Taigos apsupty“, „Svajojų grįžti namo“ – maždaug taip tos prisiminimų

knygos vadinosi. Jas skaitydama verkdavau, nors tuomet nuoširdžiai atrodė, kad visi žmonės savo giminėje turi po tokią istoriją, o visi vaikai – po tokią Močiutę.

Močiutę nuolat kviesdavo susitikti su aplinkinių kaimų mokiniais. Pas ją nuolatos atvykdavo vietos žurnalistai, prašydami pasakoti apie tremties patyrimus. Istorijos vis kartojosi, viskas man jau buvo tūkstantį kartų girdėta ir nieko per daug nesureikšminau.

Kai maždaug 1998-aisiais Močiutė paprašė suredaguoti jos ranka surašytus prisiminimus – vėliau jie buvo paskelbti Romo Kauniečio sudarytoje knygos „Aukštaitijos partizanų prisiminimai“ VI dalyje, – drįsau ją kritikuoti dėl pernelyg sentimentalių formuluočių: buvau paauglė su „prieš klasę skaitomų rašinėlių“ bagažu ir turėjau kažkur pasirodyt kietesnė. Nors minties rišlumas, daili rašysena, literatūrinė kalba žmogaus, telankiusio pradinę mokyklą, ir, žinoma, kraupių išgyvenimų mastas stebino, tačiau tada pernelyg nesureikšminau ir to.

Močiutei senstant, o man ją lydint atsiimti partizanų ryšininės apdovanojimų Vilniuje ar susitikti su sėbrais Ariogaloje, palengva ėmė atsirasti pasididžiavimo jausmas.

Tad nenuostabu, kad praėjus dešimtmečiui po 1998-ųjų, jau dirbdama žurnalistė, pagavau save jautriai priimant darbinis svarstymus, ar reikėtų siųsti reporterius į tremtinių susitikimus. „Kiekgi čia su tais tremtiniais galima, tas jų metinis renginys nesiskiria nuo pernykščio“, – sakė vadovai, o jų tokius komentarus lydėdavo pusės redakcijos juokas. Girdėdama jų daugiau ir dažniau, ilgainiui ėmiau priimti asmeniškai, jie liūdino ir žeidė. Lygiai kaip ir kiekviena neišmanėliška generalizacija, kad visi partizanai buvo kuo nors blogi (sąmoningai vengiu žodžio „banditas“). Blogi? O kaip tada trys Močiutės broliai, kurių atvaizdai kabo jos prieškambaryje ir prie kurių paminklo kaskart tyliai sukalbam maldelę Švedriškėje?

Taip mano skepsis palengva išvirto į gynybinę reakciją, ji augo, augo, stiprėjo, stiprėjo ir galiausiai pavirto knyga. O knygos vertos Močiutės unikalumo priežastys man yra labai aiškios.

Aš nelabai pažįstu žmonių, šventesnių už savo Močiutę. Ji niekam niekada – mano akimis – nėra padariusi nieko blogo. Didžiąją dalį vaikystės

vasarų praleidau pas ją su sese ir pusbroliais, bendravau ir dabar bendrauju kasdien jau suaugusi, ir tai, kad ji neturi pagiežos niekam, net savo klaidai žiauriai tremties istorijai, mane stebina be proto.

Ji be galo stipri – tiek fiziškai, tiek emociškai. Kai klausi, kaip, būdama devyniasdešimties ir daugiau, dar sugeba visai šeimai prirauti kopūstų, o vasarą pati pasilaistyti visas bulves ir visus daržus, ji juokauja, kad užsigrūdino daug metų badaudama Sibire. „Toks, žinai, protarpinis badavimas išėjo“, – sako. Nors tokius paaiškinimus priimu kaip humorą, kaskart norom nenorom tai prisimenu stebėdama guvius ir šviesius veidus visų, buvusių Sibire. Karas, badas, tremtis... – ir po viso to žmogus gyvas, sveikas, nesuluošintas fiziškai, manęs laukia su karbonadų ir žvūų nuklotais stalais savaitgalį?

Mano Močiutė, patyrusi šitiek išgyvenimų, visada man ištis ypatinga atrodė ne tik savo absoliučiai neįtikėtina stiprybe ir dorumu, bet ir humoru. Ignalinos rajone Kaniūkų kaime ji gyvena šalia maisto parduotuvės. Todėl kartą feisbuke užrašiusi jos papostringavimus apie nuolat matomus kaimo alkoholikus, nešančius alkoholį „gesintuvuose“ (iš tikro ten buvo vadinamieji bambaliai), sulaukiau auditorijos dėmesio ir nutariau tuos įrašus tęsti. Taip atsirado grotažymė #fainiausiapasaulymočiutė – ją iki šiol naudoju viena pati (kartais prisijungia sesė) ir ji turi nors ne milijoninę, bet labai stabilią Močiutės išminties perlų laukiančią auditoriją.

Vis dėlto negali sakyti, kad Močiutės ir visos mano šeimos istorija turi kokį nors niekam negirdėtą tų laikų naratyvą. Nors skaičiuojama, kad apie 70 procentų visuomenės partizaniniame kare nedalyvavo visai, tų šeimų, kurios dalyvavo, gyvenimo trajektorijos panašios: jei jauni vyrai – partizanai, jei moterys – ryšininkės, talkininkės, padėjėjos. Jei rėmėjai – tai rėmėjai. Tačiau, kaip sako partizaninį karą tyrinėjantis istorikas dr. Dainius Noreika, su kuriuo ne kartą kalbėjau si rašydama šitą knygą, yra du aspektai, kuriais net ir formaliai mano Močiutės ir visos Butrimų šeimos istorija ypatinga. Pirmasis – dalyvavimo partizanų kare mastas: trys partizanaujantys broliai ir ryšininkė sesuo. Antrasis – patirtų sovietų represijų mastas, dėl kurio išgyveno tik vienintelė Ona Butrimaitė ir jos mama Julija. Dar vieno, ketvirtojo, brolio pasitraukimo į Vakarus atvejįs

nebuvo unikalus, nors jis papildė okupacijos išdraskytos šeimos dramos vaizdą. Svarbu net ne vien Aukštaitijos, bet ir visos Lietuvos mastu, sako Dainius Noreika, yra ir tai, kad visos šeimos dalyvavimas pasipriešime sovietams nebuvo epizodiškas – jis apėmė beveik visą partizaninio karo laikotarpį. Kito, vietos istoriko Laimono Abariaus – kurį vadinu Močiutės sėbru, nes jis jau kelis dešimtmečius reguliariai jai skambina, kviečia į renginius ir yra tas, kuris paskatino visus prisiminimus užrašyti, – man labai svarbi mintis yra ta, kad Močiutė nepaprastai tvirtai atsilaikė per visus tardymus, o iki šių dienų su ja gali kalbėti praktiškai apie viską – pradedant kaimo buitimi, baigiant šeimos istorija.

Augančiai motyvacijai parašyti apie Močiutę svarbus ir dar vienas epizodas. Prieš kelerius metus kurdama Lietuvos radijo dokumentiką apie senėjimą ir darbo rinką, pakalbinau gėles pardavinėjančias senutes prie buvusio „Vaikų pasaulio“ Gedimino prospekte Vilniuje. Viena jų, raudonais skruostais ir guvaus, šviesaus veido, pasakojo, kokie puikūs ir dosnūs yra pirkti gėlių ateinantys jauni žmonės, kaip viskas Lietuvoje gražu ir gera, o gėles ji pardavinėja ir todėl, kad nereikėtų sėdėti namie ir žiūrėti į mirusios dukters nuotrauką. Kaip po savo vaiko mirties gali išlikti toks pilnas tikėjimo ir šviesus, pagavau save galvojant, o išjungus mikrofoną ji man sušnabždėjo: „Šito nereikia į mikrofoną, bet aš esu tremtinė.“ – „Kodėl nereikia?“ – nustebau. Jei teisingai supratau labiau akimis nei žodžiais išreikštą atsakymą, ji nenorėjo, kad apie tai žinotų kitos gėles pardavinėjančios senutės. Matyt, jau buvo užpavydėjusios jai dėmesio kokia nors proga. O gal atvirkščiai, ką aš žinau – tyčiojosi ar vadino „banditka“. Tačiau kaip galima nenorėti, kad kas nors žinotų, jog patyręs šitiek kančių paprastas valstietis gebėjo neprarasti sveiko proto, sveikatos ir noro gyventi? – svarsčiau aš. Atsakymus rasti buvo ir tebelieka sunku.

Kol ieškojau savo Močiutės stiprybės priežasčių, pakito ir viešoji erdvė: laikui bėgant, o tremtinių susitikimams retėjant, mažėjant jų dalyvių (tiesiau pasakius – tremtiniam mirštant), naratyvas „nusibodo tos tremtinių istorijos“ išnyko kažkaip natūraliai. Tiek iš naujienų tarnybų susirinkimų, tiek iš bendro viešojo fono. Atvirkščiai – plačioji visuomenė susidomėjo tremties ir lagerių istorijomis, partizanų tematikos

filmais, ėmė apgailestauti, kad neužrašė senelių pasakojimų. Apgailestavau ir aš, vis tikėdama, kad dar nevėlu, dar ateis tinkamas metas ir atsiras tinkama forma.

2020 metų vasarą pagaliau darsyk išsitraukiau jos seniau užrašytus prisiminimus – storus du A4 formato sąsiuvinius kietais viršeliais, – surašytus didelėmis, dailiomis raidėmis, su beveik nuliu pabraukymų. Kažkada mokinukiškai stropiai juos redagavau prieš atiduodama spausdinti į bendrą Aukštaitijos partizanų almanachą, o dabar surinkau iš naujo. Jie, kaip sako rankraštį perskaitęs mano visų laikų mėgstamiausias dėstytojas profesorius Paulius Subačius, pagal diskurso tipą stebėtinai atitinka ankstyvuosius tremtinių atsiminimus, kurie buvo smarkiai literatūrinami posovietinių esė stiliumi. Į tų prisiminimų turinį dabar pažvelgiau kitokiu, subrendusios moters, žvilgsniu. Tais prisiminimais – suvokdama, kokia didelė laimė, kaip sako Subačius, kad „Močiutė sulaukė tavo brandos, kai jau supratai, ką ir kaip daryti“, – ir remiuosi šioje knygoje. Kasdien jaučiu dėkingumą, tiesiog negaliu atsidžiaugti, kad kylant naujų klausimų vis dar galiu jai paskambinti ir pasitikslinti.

Močiutė nebūtinai būna kantri – nebūtinai supranta, kaip man gali būt neaiški anų dienų realybė. Tada kiek pasierzina – aš irgi to nevengiu. Išjungiu telefoną, o praėjus porai minučių galvoju: Viešpatie, ar aš konfliktuoju su devyniasdešimtmetį perkopusiu žmogumi? Tada išsyk paskambinu vėl.

O kad skaitytojams pristatyčiau metams bėgant visiškai pakitusį santykį su Močiutės istorija ir savo šiandieninį požiūrį į ją, neišvengiamai turiu papasakoti ir pačią istoriją. Ją pasakoju tekstą skaidydama trimis sluoksniais. Pirmas jų – citatos iš Močiutės rašytinių prisiminimų. Antaras – mano pokalbiai su Močiute apie tuos prisiminimus, tikslinant, abejojant, klausiant, kartais – pripažinsiu – tarsi kvestionuojant jos teisę į subjektyvią nuomonę, bandant atrasti, ko dar nežinojau; mano pasakojimas apie savo santykį su Močiute dabar, reakcijos ir svarstymai apie Močiutę šiuolaikybeje. Ir trečias – interliudijos, telefoniniai pokalbiai, kuriuos užfiksavau feisbuke, – knygoje jie atlieka tarsi tam tikro permušimo, kontrapunkto funkciją. Juos sukaupiau per kelerius metus. Močiutė juose

komentuoja savo kasdieną, politinius įvykius (nors tokių, nuolat keičiantis partijoms, ministrams, prezidentams, pozicijai ir opozicijai, stengiausi dėti kuo mažiau), taip pat mano darbą Lietuvos nacionaliniame radijuje ir televizijoje, kurį nuo pat jo pradžios akylai ir ausylai stebi, negailėdama pasidžiaugimų ir kritikos.

Kasdien ir kas akimirką dėkoju savo Močiutei, suvokdama, kad visų tremtį išgyvenusių žmonių istorijos unikalios, indėlis į šalies istoriją – neišvengiamai didžiulis, o jų meilė Lietuvai – nors kartoju ne pirmą kartą, o kartodama remiuosi tik nuojauta, bet ne statistika, – didesnė nei mūsų visų likusių kartu sudėjus.

Paskambinau Močiutei norėdama papasakoti, kiek žmonių man parašė ir savo prisiminimais pasidalijo po to, kai, vos spėdama į birželio 15-osios laiko rėmus, feisbuke pasidalijau jos tremties ir brolių partizanų žūties epizodais. O žinodama, kaip Močiutė seka politiką ir kaip nuoširdžiai žiūri „Dviračio žinias“, be kita ko, paminėjau pastebėjusi, kad mano pasidailijimą internete „palaikino“ ir Algis Greitai.

Nei ten labai meistriški tie mano paaiškinimai, kas yra internetas ir kas yra feisbukas, nei aš iš tikrųjų labai kantri, nei tas „laikinimo“ terminas labai jau aiškus ar reikšmingas gyventiems kitoje, t. y. ne virtualioje, realybėje.

Bet Močiutė įdėmiai paklausė, keliom sekundėm nutilo ir sako:

– Ė tai maž pelās dabar iš manjs išsijuoks?

#fainiausiapasaulymočiutė

2015 06 19

1

Pas prezidentę

– Tai kaip jauties po vizito pas prezidentę?
– Vakar tik pabuvau kai kosmāsi, ā šiunde vėl tas pats, vėl prē žemēs stoviu. Pamidārus pasādinau.

#fainiausiapasaulymočiutė
2019 05 15

Į Valstybės pažinimo centrą prezidentūra Močiutę pakvietė atidaryti atkurto partizanų bunkerio ir parodos, skirtos Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Tarybos Deklaracijos paskelbimo 70-mečiui. 1949-aisiais vasario 16-ąją aštuoni partizanų vadai pasirašė deklaraciją, kuri įteisino Lietuvos laisvės kovos sąjūdį kaip visuotinio organizuoto ginkluotojo pasipriešinimo sovietinei okupacijai organizaciją, o jos Tarybą – kaip vienintelę teisėtą valdžią okupuotoje Lietuvoje.

Pagrindinis parodos akcentas buvo konstrukcija, primenantį bunkerį. Įėjimo angos aukštis, kaip autentiškuose bunkeriuose, siekė vos kiek daugiau nei metrą, tad žengiant į vidų teko simboliškai nulenkt galvą visiems, kovojusiems dėl Lietuvos laisvės. Viduje – pati deklaracija, eksponuojama elektroniniu formatu. O bunkerio sienos – veidrodinės, kad lankytojai matytų save ir susitapatintų su partizanais, suvoktų, jog jie buvo tokie patys kaip mes. Parodą atidarė prezidentė Dalia Grybauskaitė.

– Prezidentė sakė – vis vyrai ir vyrai tokiuose renginiuose dalyvauja, tai jinai norėjo, kad būt daugiau moterų, – paaikškino Močiutė.

– Ir kaip pasijutai?

– Nugi nieko, gerai, skambino man ir skambino, sakė, ir transportą duos, kad tik atvažiuočiau. Atvažiavau, visos apglostė prišokę. O prezidentė pati susilenkus lipo iš bunkerio. Pranešė man, kad reiks su prezidentė sėdėt. Gerai, sakau.

– Ir kaip sėdėt sekėsi? – Pati nėjau, nes labai apsirgo netrukus metų sulaukiantis Vėjas, bet būčiau norėjusi pamatyti, kaip reali istorija realiam žmogui šiuolaikybėje įgauna dar kitokį kontekstą.

– Padėkojo ji, sakė, man didelė garbė tarp jūsų sėdėt – Vanago dukra irgi šalia sėdėjo. Padėkojo, kad dirbom Lietuvai. Man dar didesnė garbė, pasakiau aš. O paskui buvo dainos, kas nors ten paskambina, pagroja, agapė buvo, diskusijos. Prie manęs toks kariškis priėjo, klausė, koks valgis buvo tada, partizanų laikais.

– O, kariškis. Kokio amžiaus?

– Nugi neklausiau aš, nei dantų dabojau, nei metų. Ar leitenantas, ar kas, ale ne paprastas karininkas.

– Ir ką tu jam sakei?

– Sakiau, kad prieš kolchozus dar visi turėjo ką valgyti, ūkininkai turėjo kuo maitinti, tai ir maitinos partizanai iš tų, kurie dar nebuvo iškonfiskuoti. Šeimos, kaimai maitino juos, skalbė, pirtis kūreno. Tuos žmones dažnai susekdavo, areštuodavo. Jis manęs klausia: o dabar jeigu reiktų, tai kaip būtų? Nežinau, sakau, bet tada buvo taip. Kai nebuvo kolchozų, ūkininkai savo gyvulius, grūdus atiduodavo, visko turėjo, buvo maisto partizanam. O paskui ne tik maistą paėmė, bet ir šaukštus – liko žmonės kaip stovi. Tada gert pradėjo, o partizanam ką tada daryt? Pritykodavo, pasipjaudavo gyvulius iš fermų. Taip ir maitinos, gyvulių, grūdų pasiimdami. Sunku jiems buvo, kolchozams atsiradus. Visiškai sunku pasidarė. O kas nenorėjo į kolchozus, tiem mašinas po langais pastatė, sakė: jeigu nesirašysit, tai išvešim kur baltos meškos. Visus kankino pasirašyt. O kai pasirašė, tai reikėjo dar padėkas rašyt ir dėkot, kad į kolchozus priėmė. Iš visų viską atėmė, paliko kaip stovi. Jau, žinok, kalėjime Zarasuose mano draugei atvežė iš vikų iškeptą duoną, tai paragavau. Primaišydavo mekynų.

– Mekynai – kas, Močiute, tai?

– Pelai tokie – kai grūdus iškulia, reik juos atskirt. Nuvalos nuo grūdų, kitaip pasakius, kai su arpu valo, rankom. Suka ir pila vėžėn grūdus, o arpe išsiskirsto. Rugiai, žinai, būna su švarkeliais. Žinai pasaką?

– Kokią pasaką?

– Rugys, miežys ir aviža susitiko ir svarsto, katras žiemą iškęs. Pirmiausia aviža netiko, sako: negaliu, dukrelės einu pasiimt (ana gi vis su dukryte, mat sulipę avižos yra). Miežis su užpakalin įbestu akuotu; sviedė jam kas užpakalin pagaliu ir nubėgo. O rugys apsilviko švarkeliu, liko žiemot. Grūdas gi plėvę tokią turi. Tai va tau ir pasaka.

– O tai vikai kas tada yra?

– Toks grūdas kartus. Pašarinis augalas, labai kartūs, mažučiai grūdeliai. Juos, būna, su avižom maišo ir duoda gyvuliam. Gal bulvių kiek įtarkuodavo į tą jų duoną. Bet jeigu paimsi bulvių kelmą arba išsikasi iš savo lauko, tai jau negalima. Nei saujos grūdų, nieko – nesvarbu, kad pats pasėjai. Ką paėmė geležine savo ranka, viskas jų.

– Tai tik iki kolūkių galėjai nuvežt maisto partizanam?

– Nuveždavau, kol kolūkių nebuvo. Keturiasdešimt penktais ar šeštais iškonfiskavo ir mus, nes buvom kalti. Iš mūsų pirmiau paėmė negu iš partizanų rėmėjų. Kai mane penkiasdešimtais areštavo, man jau lagery buvo iškepta duona. Ten šlapia karčia duona maitindavo, iš kurios aš gamindavau rožančių.

Na ir paskutinis šia tema.

Pasirodo, kaime kažkas užpavydėjo, kad Močiutė pas prezidentę buvo.

– Nu, tai par katrų dabar prezidentį važiuosi? – klausia interesantai.

– Tai maž Trumpas* dabar pakvies, – atšauna lyg niekur nieko Močiutė.

#fainiausiapasaulymočiutė

2019 05 18

* Su „u“.

Iš mano Močiutės besikeičiantys frontai ir santvarkos atėmė daug. Kai pagalvoji, net pavardę: turėjusi būti Laurinienė – jos vyras Laurinėnas; sako, rusams, kai išdavė pasą, per daug tų priesagų buvę, tai pavadino savaip – Lauriniene. O ji kažkaip ir priprato. Visgi gerai, kad Močiutė sulaukė atkurto teisingumo laikų: ji pripažinta neginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyve ir jai išduotas laisvės kovų dalyvio pažymėjimas. Partizanų rėmėja, ryšininkė slapyvardžiu Daina, politinė kalinė, tremtinė, apdovanota Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendrijos medaliu „Vilties žvaigždė“, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos medaliu už nuopelnus Lietuvai.

– Kokių dar turi apdovanojimų? – klausiu, nes prisimenu, kad būdavo jų ir būdavo.

– Tai gal jau ir viskas. Padėkų tik turiu krūvas. Aš tau tuoj paskaitysiu. Kai galėsi, atvažiuok, – įdėsiu. Niekam vis tiek taip tų popierių nereikės kaip tau, niekas vis tiek šitaip nesidomi.

– Na gerai, – sakau. Prieš penketą – o gal net ir prieš porą – metų būčiau ją apibarusi, nes anūkams įprasta bart senelius ir močiutes, kai jie paskelbia nebežinantys, ar sulauks rytojaus. Bet jai jau per devyniasdešimt, todėl tie pabarimai, ypač koronos laikais, per akimirką gali imt ir prasilenkt su realybe.

– Ignalinos rajono savivaldybės padėka už gražias iniciatyvas ir prasmingą bendradarbiavimą suteikiant Vilties gatvės pavadinimą Dūkšto mieste...

– Nuo kada Dūkštas – miestas? – nusijuokiu. Vis prisimenu epizodą iš vaikystės, kai iš Kaniūkų į už kilometro esantį Dūkštą su pusbroliais numynėm dviračiais, o ten nugirdome pokalbį, kaip gyventojai ruošiasi „eiti į miestą“, – mes, „tikrieji“ miestiečiai iš Vilniaus, susirietę kvatojomės: koks čia jums miestas tas Dūkštas.

– Klausyk tik, jeigu pasiprašei. Ignalinos rajono savivaldybės padėka už nuoširdžią ilgametę veiklą įamžinant Lietuvos laisvės kovotojų atminimą. Du tūkstančiai penkioliktieji. „Už aktyvumą, patriotiškumą, lietuviybės puoselėjimą, aktyvų dalyvavimą bendruomeninėje veikloje... Dūkšto seniūnas Kazėnas.“ „Už gyvosios istorijos paliudijimus. Jūsų įnašas

ateities kartoms primins Lietuvos išgyventas kančias ir dvasinį atsparumą – Tautos fondas, Niujorkas, JAV, 1996-ieji.“

Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendrijos valdyba: „Jūsų visuomeninė veikla likimo bendražygių tarpe – tai pagarba ir atrama skleidžiant tiesą ir teisingumą. Jums bus dėkingos būsimos kartos, kad nepalūžot sunkių išbandymų akivaizdoje, toliau dirbote jau Nepriklausomos valstybės – Lietuvos labui. Už nuoširdumą, už sąžiningumą, už aktyvią veiklą, už tai, kad esate kartu su likimo broliais ir sesėm.“ Ignalinos rajono savivaldybė – padėkos raštas už aktyvų dalyvavimą Tremtinių ir politinių kalinių sąjungos veikloje ir rajono bendruomenės gyvenime pažymint tremties pradžios 60-ąsias metines, Ignalinos rajono meras Bronis Ropė. Seimo narės Gintarės Skaistės padėka „už istorinės atminties išsaugojimą ir visada rodomą toleranciją...“.

– Oi, kaip nuobodu, kiek dar skaitysi?

– Tai galiu nebeskaityt. Vis tiek didžiausia padėka – tai švari sąžinė, kad aš nieko neišdaviau.

– Tai sau pasirašyk padėką.

– Aš ir be rašto, vaikela, žinau.

2

Senatvėj atidavė Dievulis už visą gyvenimą

– Gal iš naujo nusifotografuok prie rožių? Labiau šypsokis!
– Baika, maž do prineš, tadu iš naujā bus galima nus-
traukt!

Štai su tokiu nusiteikimu žmogus įkopia į DEŠIMTAJĄ de-
šimtį.

– O jauties kaip? – dar klusteliu.

– Labai gerai. Svarbu – sulaukiau, dabar tik gyvint!

Su 90-uuju gimtadieniu, Močiute!!!!

#fainiausiapasaulymočiutė #grandmaturns90

#morerosetocome

#2019 03 23

Pasitaikė skaidrus ir šiltas 2019 metų balandžio 22-osios rytas, kai Močiutė atvyko į Vilnių minėti savo devyniasdešimtmečio. Šito pageidavo pati ir jos pageidavimas man buvo sukėlęs nemažai nuostabos, mat jau bent dešimtmetį tokias galimybes ji „muilina“ kiek įgalėdama: žiemą į Vilnių nevyks, nes „ažušals namai“, vasarą, kai dar laikė katiną, esą neat-sirasdavo kas jį pašeria. Oninėms atvažiuoti nebūtina – atlėks kaimynai, pavalgys šešių skirtingų patiekalų, kas nors nekviestas dar ant durų paka-bins vainiką, ir tiek tos šventės, kam čia vargintis. Nors nuo Vilniaus iki

Kaniūkų – tik dvi valandos kelio automobiliu. Tiek pat ir traukiniu, bet, be visų kitų argumentų, traukiniuose ji jau atsisėdėjo pakeliui į lagerius, todėl kuo mažiau kelionių, tuo ramesnė galva. Atvyksta tik Kūčioms ir į tremtinių suvažiavimus, jei šie Vilniuje.

– Ažusakysma restoranų, ir pasādėsma šeimos rati, Atvelyky pā gavēniās, – sakė Močiūtė, mat gimtadienio savaitgalis, vengiant gavėnios, šiuokart sutapo su Velykomis; beje, per Velykas irgi paprastai mes važiuojam pas ją, o ne atvirkščiai, nes iš jos namų arčiau į po žiemos dar gerokai įšalusią bažnyčią.

Be dviejų dukrų, keturių anūkų ir penkių (dabar jau devyni!) proanūkių, dar buvo pakviesta Janytė – ji porą dešimtmečių jaunesnė, gyvena Vilniuje, o Švedriškėje prižiūri Močiūtės brolių kapus. Tokią draugę verta pakviesti.

– Mano visos kitos draugės namie, ko joms ten į tą Vilnių.

Gimtadienio *brunchui*, vėlyviesiems pusryčiams, užsakėme stalą „Kempinskio“ viešbučio restorane. Kai su vežimėlyje nemėgstančiu užsibūti ir dar vaikšiot nemokančiu pirmagimiu įžengiau į vidų, Močiūtė, pasipuošusi baltu švarku, įsisėgusi gintarinę segę ir įsitvėrusi juodą bobutišką rankinę (tokią nedidelę, apvalią, trumpu dirželiu), su visais svečiais vaikščiojo aplink tuščią stalą. Mat susėsti galima tik tada, kai susirenka visi. Močiutei negirdėta ir neaiški *bruncho* koncepcija – stalą, kai pridėta visko, ko nori, ji greičiau vadins agape nei *brunchu*, tačiau, šiaip ar taip, svarbiausia, kad yra mėsos, o jei būtų daugiau „svečių iš pašalės“, tai, matyt, padoru pasiūlyti ir brendžio. Ji gal nuris gurkšnį susiraukusi, bet svarbiau ne ji, o gerai pasirodyt prieš svečius. Šįkart neužsiminėm apie brendį – mums atrodė, nėra apie ką kalbėti, o ji ir neklausė.

„Aha, labai abydna, kad brendžiā nebūva, – raudojau tris dienas namo parvažiavus“, – paskui sakys, kai pasiteiraisiu. Ir dar prisimins, kad „Kempinskio“ darbuotojai su jubiliejiniu pyragėliu atnešė žaižaruojančią žvakę – pūtė ją su vaikišku džiugesiu, tarsi bandydama įpūst gyvybės į savo kasmet besikartojančią mintį, o ji, net jei ir skambėjo kaip iš „Sveikinimų koncerto“, nėkart neatrodė banali.

– Už kantrybę senatvėj, vaikeliai, man visko pridėjo gyvenimas, – ta mintimi ir prasideda devyniasdešimtmečio tostas. – Senatvėj atidavė Dievulis už visą gyvenimą. Labai aš laiminga, va kiek turto užgyvenau. Gyvenimas yra kelias iš vienu namų į kitus, nuo gimimo iki mirties. Mano ilgas buvo, vaikystė atminty – tokia laiminga. Nors buvom našlaičiai, neatsakinga buvau už nieką, viskas gražu, tik skauda, kai bitė įgelia. Bet ir tada kiti tavim pasirūpina. O paskui kantriai nešiau savo kryželį. Girdėjau pamokslininko žodžius: jeigu gyvenimas davė kryžių, priimk su džiaugsmu ir nešk su meile, tada bus lengvesnis. Jeigu nešdamas murmėsi, tai tik slėgs pečius labiau. O nešti vis tiek reikės.

Vaikystėje, klausydamosi vis tų pačių istorijų, aš nesuprasdavau, kas tas kryželis, – prieškambarėje pas Močiutę kabėjo tokia prasta Kristaus kelionės į Golgotą vienos stoties reprodukcija, bet iš kur mažam vaikui suprasti, kaip su ja siejas žmogaus gyvenimas? Dabar, atrodo, suprantu daugiau, bet vis tiek visišką mizerį.

– Senatvė mano tai labai laiminga, laimingieji metai. Gerus vaikus užauginau, anūkus, turtų nesusikroviau, bet dar ir proanūkių turiu.

– Taigi nieko nepalieki dar, Močiute, – tenka kam nors pasakyt kas kart prie stalo. Dažniausiai tai būna tas pats žmogus – aš pati ar vienas iš pusbrolių, kuris per Kūčias pirmas suprunksčia, jai raginant melstis ir vis priduriant, kad, kas žino, gal šitos šventės jau paskutinės būsiančios. Kasmet prunkštimų mažiau, nors visų liežuviai tokie pat aštrūs.

– Nepalieku, bet paliksiu. Vis tiek jau viršvalandžius gyvenu.

Kai turi humoro gyslelę, tai viskas kiek ir užsitęsia: visada reikia juoktis, tada bus mažiau raukšlių, tada prasitęs ir amžius. Toks jos paaiškinimas.